

ПАНОРАМА НА ЧЕШКАТА ЛИТЕРАТУРА

(„ИСТОРИЯ НА ЧЕШКАТА ЛИТЕРАТУРА. Част втора“ от Христина Балабанова, Иван Павлов и Величко Тодоров. С., „Наука и изкуство“. 1989)

Излезе от печат втора част на учебника „История на чешката литература“. Тя е дело на Христина Балабанова, Иван Павлов и Величко Тодоров. Материалът е групран в два основни дяла, които проследяват развитието на чешката литература от края на Първата световна война до наши дни. Във встъпителната статия авторите се спират върху пътищата за прощане на чешката литература у нас, като посочват интересни моменти от взаимоотношенията между двете славянски литератури. Както и при написването на първия том, и тук авторите задълбочено са проучили научните трудове, посветени на проблемите на чешката литература, проявили са аналитично и оценъчно отношение и са структурирали учебника много оригинално.

Хр. Балабанова разглежда развитието на чешката литература в периода между двете световни войни в няколко тематични подраздела. Краят на Първата световна война създава за Чехословакия условия за самостоятелен политически и културен живот. Октомврийката революция, борбата за национална независимост, активизирането на работническата класа обуславят характера на културното развитие в Чехия, както и в други европейски страни. Хр. Балабанова запознава читателя с програмата на художествения съюз „Деветсил“, станал център в развитието на чешката литература и изкуство през 20-те години. Революционният сборник на съюза, излязъл през 1922 г., поставя началото на новото разбиране за характера и функциите на пролетарското изкуство, което по-късно се доразвива в програмата на „поетизма“. Освен това „поезията на 20-те години филтрира модерните направления, изработва и налага определени изобразителни похвати, стреми се към колективни художествени решения и естетически концепции“ — изтъква авторката и анализира в този аспект стиховете на Ст. К. Нойман, Й. Хора, И. Волкер.

Хр. Балабанова разкрива и същността на поезиизма като водещо направление в литературата и културата, като нов етап в пролетарското изкуство. Тя подчертава и връзката на чешкото революционно изкуство с европейските леви авангардни течения. Спира се върху статии на К. Тайге и стихове на В. Незвал — творците, оформили програмата на поетизма, — върху проявите на поетизма в живописа, киното и театъра в Чехия. В подраздела се анализират стихове на В. Незвал, Я. Сайферт и К. Биъл.

Хр. Балабанова представя и развитието на чешката проза през 20-те години, в която силно е засъгнена военна тема. Тя показва приноса на Вл. Ванчура и К. Конрад за модернизирането на чешката проза в разглеждания период, анализира произведенията на М. Майерова, И. Олбрахт, с които се ражда чешкият социалистически роман, свързан с програмата на пролетарското изкуство.

Чрез произведенията на Вл. Ванчура, Я. Хашек, Я. Краховил авторката показва особеностите при реализирането на темите за войната. Самостоятелно се разглежда мястото на Карел Чапек в контекста на междувоенната литература.

В своето изложение Хр. Балабанова представя поезията и прозата от 30-те години, когато настъпват промени в политическия и културния фронт на чешката левица, подготвящи създаването на идейно-художествена платформа за социалистическия реализъм. Творбите на Ю. Фучик, М. Майерова, М. Пуйманова, В. Ржезач, И. Олбрахт и др., стиховете на Фр. Халас, Вл. Холан, В. Завада и др. се насочват към реалистично изображение на проблемите на човешкото съществуване.

В годините на Втората световна война културният и литературен живот в Чехия замира. Едва след Делетъ май 1945 г. излизат творбите, написани в този труден за Европа и света период.

Вторият дял „Литературата на социалистическа Чехия“ е посветен на чешката литература, създадена от 1945 до 1985 г. Нейните автори Ив. Павлов и В. Тодоров изтъкват три фактора, обуславящи чешкото литературно развитие в разглеждания период: създаване на народнодемократично, последствие социалистическо общество, издигане на марксизма-ленинизма като управляваща идеология, културно-политическата програма на ЧКП. Тези фактори определят три основни обществено-социални етапа, пряко влияещи върху културната ситуация в Чехия: „1) 1945—1956, с вътрешна съзидателна граница 1948 г.; 2) 1956—1969, с вътрешна разрушителна граница 1963 г.; 3) 1969—1985, с вътрешна възстановителна граница средата на 70-те години“. Трите периода намират различна жанрово-стилистична реализация в творбите на чешките писатели. Както отбелязват двамата автори, целта на изложението им е да анализират „в двахроничен план следните самоидентифициращи човека тематични комплекси — гибел и труд, общество и памет, в тъканта на които чрез проги и сложни асоциативни връзки се преплитат вечните теми за любовта и природата и се вплита темата за родината“. В „Творецът против гибелта — словото като апел“ се разглежда антифашистката и антивоенната тема, както и темата за конфликтите между биологичния и социалния човек. Авторите анализират произведенията на М. Пуйманова, В. Холан, К. Марек, Ф. Хрубин, Ф. Халас, И. Тауфер, Я. Отченашек, Б. Храбал, Й. Несвалба, И. Скала и др. — писатели, различни по натюрел, жанр и стил, които обогатяват посочените теми, като дават насока на антифашистката тема от „литературна метафора на човешката съдба към вътрешна ангажираност на съвременния творец за запазването на съвременния мир“.

В „Очи в очи със социалния опит — словото като патос“ чрез творбите на В. Ржезач, Б. Ржиха, П. Бояр, К. Ф. Седлачек, М. Стехлик, Ф. Нехватал, В. Завада, Я. Козак, Й. Фрайс и др. се представят интерпретациите на темата за съзидателния труд и социалистическото строителство.

В „Живата памет — словото като функция“ авторите акцентират върху „литературния рефлекс памет, разбираен като средство за историоизация на човека и оточаване на историята“. Те проследяват развитието на историческия роман в неговите особености в творчеството на В. Каплцики,

М. Яриш, Фр. Кубка, А. Запотоцки, Я. Дърда, В. Неф, Й. Рибак, Кайнар, К. Бибъл и др.

„Граждани на своята страна — словото като изповед“ „е най-пълноводният тематичен поток в съвременната чешка литература — пишат Ив. Павлов и В. Тодоров, — който обхваща проблематиката на междучовешките отношения, мита за детството и моралните проверки на времето, мотивите за завръщането в родиня край, любовта и природата като надежден морален капитал за човека, проблемите на снайфската адаптация и сложното узряване на чувството за отговорност пред социалистическото общество“. Всичко това е защитено от Я. Отчешек, М. Яриш, Б. Бржезовски, Б. Полах, Б. Храбал, И. Скала, В. Завада,

Л. Фоукс и др., а също е и една перспектива за развитието на чешката литература.

В изложението се цитират мнения на критици и учени от различни страни, правят се паралели с българската, полската и други европейски литератури. „История на чешката литература“ е снабдена с подробен библиографски бележки за анализираните автори, с хронологически таблици, отразяващи по-важните моменти в развитието на чешката литература. Професионализмът и научната ерудираност на създателите на „Историята“ правят учебника ценно и полезно издание, даващо цялостна картина на чешкия литературен живот.

Емилия Стаматова

VERMITTLUNG UND REZEPTION: BEITRÄGE ZU DEN GEISTESGESCHICHTLICHEN BERÜHRUNGEN IN DER AUFKLÄRUNGSZEIT. Bodo Fehlig (Hrsg.). Frankfurt a. M., 1987, 421 S.

Под това заглавие издателство „Петер Ланц“ публикува резултатите от работата на международен научен симпозиум, организиран от проф. Янош Гия със съдействието на Дойче Форшунгсгемайншафт през октомври 1983 г. в Райнхаузен край Гьотинген. Автори на статиите са слависти, унгаристи и германисти от различни страни, в това число от България. Техните научни търсения са обединени от несъмнено важна тема — европейското Просвещение и историята на неговото въздействие. Учените се стремят да обогатят познанието за формите на духовно общуване между народите от Средна и Югоизточна Европа, да обхванат многообразната и универсална рецепция на Просвещението и неговото значение за националните култури.

Върху обхванат материал от историята на няколко култури са засегнати аспекти на националното езиково и литературно развитие, контакти и въздействия в областта на литературната теория, методологически въпроси на международналните културни отношения. Конкретните приноси представляват интерес и за нашата наука, доколкото в сборника са разработени принципи въпроси на духовния обмен в една от значимите епохи на европейското развитие.

Голяма част от статиите са посветени на рецепцията на Немското просвещение като специфичен и същевременно универсален модел на идеи, които съединит славянски и неславянски културни общности усвояват и пречупват по своему. Така например Лайош Черти проследява дейността на едни от първите реформатори на унгарската литература (Бешени, Вершеги, Сабо), както и тази на Ференц Казинци като водач на унгарското движение за обновяване на езика и стила. В неа ученият открива продуктивните следи на някои немски литературни и езикови образци, възприети и преработени творчески съобразно националната специфика. Принос към проблематиката представлява също опитът на Хорст Турк да открие най-съществените теми в наследството на Йохан Готфрид Хердер, които са позволили то да се превърне в мощен посредник на просветителски

идеи. Като източници на въздействие се сочат три тематични комплекса, свързани с Хердеровото виждане за историята, за човека и за литературата и езика. Авторът изяснява по какъв начин Хердеровото мислене става пулсатор на просветителската идеология не само чрез онова, с което се явява нейно продължение, но и чрез онова, което го отличава и отдалечава от нея.

Косвено потвърждение на този извод е статията на Иван Цвъркал, който прави интересен съпоставителен анализ на Хердеровото въздействие върху словашката и върху унгарската литература. Той обръща внимание на факта, че рецепцията на немския мислител от славяните е проучена сравнително пълно, докато по-малко се знае за важната роля, която неговите трудове са играли за унгарската нация, и по-специално за разгръщането на нейното самосъзнание, литература и философия. Независимо от противоречивата оценка на Хердер за унгарците те са сумели да извлекат за себе си редица аспекти на неговата теория: еволюционизма и историзма, схващанията му за нацията и държавата, разбирането му за фолклора. Проследявайки обобщено етапите и конкретните форми на рецепцията в двете литератури, авторът открива редица аналогични моменти в характера и насоките на въздействие независимо от различните мотивации на възприятието. Ева Ружичкь се спира на разпространението на Хердер и Виланд в Унгария. Тя разглежда постиженията на изтъкнатия унгарски просветител Ференц Казинци, открил в творчеството на двамата опора и източник на импулси в борбата му за обновяване и усъвършенстване на националния литературно-книжовен език.

Друга страна от универсалния процес на разпространение на просветителското наследство се осветлява в статията на Ерих Фриз. Разглеждайки философията на Лайбниц като органична част от литературата на Просвещението, той се стреми да обоснове равностойния му принос в европейската мисъл през тази епоха. Авторът утвърждава, че философските съчинения на Лайбниц изпълняват най-характерните черти на епохата и на тога-